

ХАСТА ҚАЛБДА РУҲИЙ КЕЧИНМАЛАР (ЖАМИЛА ЭРГАШЕВА ИЖОДИГА ЧИЗГИЛАР)

Рушана Зарипова

*Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти
университети таянч докторанти*

Аннотация: *Жамила Эргашева ижодига чизгилар тарзида ёзилган “Хаста қалбда руҳий кечинмалар” мақоласида адибанинг “Дард” ҳикояси атрофлича таҳлил қилинади. Унда ёш, изланувчан адабиётшуноснинг тафаккур булоғидан қайнаб чиққан фикрлар ўз ифодасини топган. Таҳлил жараёнида, асосан, ижодкорнинг бадиий услуби ва тилига алоҳида эътибор қаратилган.*

Калит сўзлар: *услуб, образ, характер, бадиийлик.*

Миллий адабиётимиз ривожига Сурхон адабий муҳитидан етишиб чиққан қалам эгаларининг ҳиссалари беқиёсдир. Масалан, Шукур Холмирзаев ҳикоячиликда катта бир ўринга эга бўлса, қисса ва романлари билан том маънода “Ўзбек халқига ҳайкал қўйган” Тоғай Муроднинг кўнгилларга қўшиқдай оқиб кировчи сатрларидан сўнг, ўзбек насри осмонида кучли момақалдироқ содир бўлди. Бу овоз кўпчиликни ғафлат уйқусидан уйғонишига сабаб бўлди дейиш мумкин. Эркин Аъзам, Нодир Норматов, Менгзиё Сафаров каби қалам соҳиблари ҳам ўзига хос бадиий маҳорати, ўзгача тасвир услуби билан бу анъанани давом эттириб, улар яратган типик образлар китобхон эътиборидан четда қолмади. Ўз услуби ва ўзгача маҳоратига эга, сурхон адабий муҳитида камол топган аёл ижодкорлардан бири Жамила Эргашевадир.

Устоз адиб Шукур Холмирзаев Жамила Эргашеванинг ҳикояларига шундай баҳо беради, “... Наср ёзиш кўпинча эркак адибларнинг иши саналади. Ҳақиқатан ҳам насрнавис хотин-қизларимиз бармоқ билан санарли. Айтиш жоизки, биздагина эмас, умуман, дунё адабиётларида аҳвол шундай ва бунинг табиий сабаблари ҳам аён: наср адибдан катта куч-қувватни, вақтни, тасвирда мумкин қадар холис, ҳатто шафқатсиз бўлишни талаб қилади. Аёл... вақти ҳамиша ҳисобли аёл бу ишга қандай жазм этсин? Тасвир бобида ҳам аёлга қийин: у – табиатан таъсирчандирки, анчайин хатти-ҳаракат ҳам унга кучли таъсир этиши оқибатида қалам кўзланган мақсаддан четга бурилиб кетиши, демак, совуққон йўл бошловчи Ақл ўрнини “кўчаси кўп Кўнгил” олиши хавфи ҳаргиз муаллақ туради. Энди шу барча тўсиқларни босиб ўта олган Аёл ёзувчини тасаввур этинг-чи? Бундайларга қойил қолиш керак. Бунинг устига, маҳорат бобида талай эркак адиблардан ҳам ўтказиб ёза олса... Жамила – ана шундай адибларимиздан бири”¹ – деб, ёзувчига улкан ишонч билдирган эди.

¹ “Оила ва жамият” газетаси, 1998 йил, май

Ж.Эргашеванинг ижоди адабиётшунослар ва изланувчилар томонидан кенг миқёсда ҳали ўрганилмаган бўлсада, аммо, адиба яратган қисса ва ҳикоялар кенг китобхон эътибори ва эътирофига сазовор бўлган. Ижодкор қаламга олган инсонлар сиз-у биз билан ҳамиша ҳамнафас, замондош кишилар. Орамиздаги одамларнинг биз билмаган кўнгил кечинмалари-ю турмуш тарзини, дарду-изтиробларини кўра олиш ва ҳис қилиш учун эса кишида, аввало, ижодкор қалби ва нигоҳи бўлиши керак.

Жамила Эргашева қаламига мансуб асарлар мутолаасига киришар экансиз, ундаги услубият ўқувчини ҳайратлантиради. Ижодкор қаҳрамонларининг характерини, маънавий –руҳий ҳолатини уларнинг хатти-ҳаракатлари ва нутқи орқали тасвирлайди. Ушбу тасвир замирида ижодкорнинг қаҳрамонига нисбатан ўзининг ижод жараёнидаги руҳий ҳолатини сингдириши сезилади. Бу ҳақида адабиётшунос Д.Қуронов шундай фикр билдиради: “Нутқ жараёнида айтилган гап (диалогдаги реплика)да сўзловчи онгида айна пайт (нутқ моменти)да кечаётган ҳолат, адабий асарда эса санъаткорнинг ижод онларидаги маънавий –руҳий ҳолати муҳрланади”². Масалан, ижодкорнинг “Дард” ҳикоясида ҳаётда фақат оналаргина ҳар оқшом боласининг насибаси учун соғ-саломат туришини Оллоҳдан илтижо қилишини, фарзанди учун ҳар қандай ҳолга тушиши мумкинлигини, уларнинг бахти учун ҳар нега қодирлиги, бахтсиз бўлса, юрак-бағри ситилиб кетувчи ягона инсон ҳам она эканлигини кўрсата олган. Бош қаҳрамон Султон кампирнинг бошига ғам қўнган, яъни кенжасини уйлантиргач келин чилласи чиқмасдан отасини уйига кетиб қолиши, натижада акаларидан ҳам, бошқалардан ҳам мутлақо “бошқача”, жуда содда фарзанди Кенжанинг мажнунсифат кўчаларда тентираб юришидаги ҳолатида кампирнинг қалб изтиробларини унинг нутқида қуйидагича ифодалайди: “ — Онанг бўлмай, менгина ўлайин-а, болам!.. Қўлимдан бир иш келмаса... Қаерлардан сени уйлантирдим-а! Соғларни девона қилган ишқ савдоси қуриб кетсин-а, менинг девона боламини дайди қилди, адойи тамом қилди! Энди қандайлар чора топаман-а! ”³

“... – Жон болам, уйга юр, уйингга юр.Жоним болам, йўқ дема, уйга қайт.”

“– Йўқ, дема, болам. Кенжам ўлиб қолади. Савоб учун, Худонинг розилиги учун қайтгин. Майли, уни эр деб билма, бир мушукка қарагандек қарасанг ҳам майли, фақат уни бу аҳволда ташлаб кетма. Бир одамни бир парча этдан боқиб-бовлаб, кўпга қўшиш қанча савоб бўлса, бировнинг ҳаётини сақлаб қолиш ҳам шунча савоб бўлади. Ҳеч иш қилма, қўлингни совуқ сувга урмасанг ҳам майли, фақат уйимда ўтирсанг бўлди. Хўп дегин, жон болам, майлими?...”⁴

Асарда кенжанинг ҳаёти оддий ва самимий сатрларда чизиб берилган. Кенжанинг юриш-туриши, ўзини тута билиши, касби, борингки жамиятдаги, ҳатто акалари орасидаги ўрни ҳам оддий. У бозорда аравакаш бўлиб ишлайди.

² Қуронов Д. “Талқин имконлари” Т.: “Турон замин зиё” 2015-й. 18-б.

³ Ж.Эргашева. “Дард” //“Шарқ юлдузи” журнали, 2016–5-сон

⁴ “Шарқ юлдузи” журнали, 2016–5-сон

Одамлар билан ҳақ талашмайдиган, берганига қаноат қилиб кетадиган соддагина инсон. Ҳар куни бозор чеккасидаги энг гавжум ошхонадан бир коса ош, битта кулча олиб, унинг орқасидан биттагина музқаймоқ билан тушлик қилиш, қолган пулларини бир сўмини ҳам ишлатмасдан онасига келтириб бериши унинг доимий қиладиган иши. “ ... Султон кампир кечки пайтлар бозордан ранглари ўчинқираб қайтган ўғлининг елкаларидан қучиб, “Бой болам, бойвачча болам-а”, деб эркалайди...”⁵

Ижодкор Султон кампирнинг нутқи орқали онанинг ўз фарзандига бўлган меҳри қанчалар кучли эканлигини биргина “Бой болам, бойвачча болам-а”, -деб эркалашида ифодалайди. Оналар ҳамиша дардли, нуқсонли

фарзандлари ҳақида уларнинг эртаси ва турмуши ҳақида кўпроқ қайғуришади. Қачонки, ожизгина фарзандининг ўзини эплай олишига, ҳеч кимга муҳтож бўлмаслигига бироз бўлса-да ишонч ҳосил қилгандагина дардли дили юпанч топгандек бўлади.

Жамила Эргашеванинг қисқа сатрлар билан чуқур ва мушоҳадали мазмун касб этган ҳикояларида сирлилик жо бўлган. Масалан: “ Ўзини осаман, деяпти жувонмарг” оёғи туғма оқсоқ, шу айб билан ёши ўттизга етган, ота-она ҳам ўлиб кетган, янгаларнинг хизматида турткихўрда бўлиб юрган Ойгул ҳар қандай дардга чидай олиши керак эдику! Чилласи чиқар –чиқмас кетиб қолган келинни қийнаётган дард нима эканки ўзини осмоқчи? Мазкур сирлиликда тил имкониятларидан ҳам унумли фойдаланилган. Бу ёзувчининг бадийий маҳорати ва ўзига хослиги. Қаҳрамонларнинг ҳаётини жонли, ҳаққоний тасвирлайди. Ортиқча муболаға ва бўрттиришлардан ҳоли. Ёзувчи она, келин, кенжа образлари устидан ҳукмронлик қила билмайди, уларни бошқара олмай қолади. Асарда қаҳрамонлар табиати мантиғига кўра ҳаракатланади.

Она ва кенжанинг изтироби ўқувчини сел қилади, биринчи ўқишдаёқ қаҳрамонга дардкаш қилиб қўяди. Асар қаҳрамонларининг дардини англаш, энг муҳими уларнинг қалбига қулоқ тутиш лозим. Балки, китобхоннинг энг биринчи вазифаси ҳам шудир.

АДАБИЁТЛАР:

1. “Оила ва жамият” газетаси, 1998 йил, май
2. Қуронон Д. “Талқин имконлари” Т.: “Турон замин зиё” 2015-й.
3. “Дард” // “Шарқ юлдузи” журнали // 2016–5-сон